

BİBLİYOGRAFYA :

Lisânü'l-‘Arab, “brd” md.; Ebü Dâvûd, “Cihâd”, 151; Kudâme b. Ca’fer, *el-Hjarâc* (de Goeje), s. 184-185, 237 vd.; İbnü'n-Nedîm, *el-Fihrist*, Kahire, ts., s. 451; Muhammed b. Ahmed el-Hârizmî, *Mefâtihü'l-‘ulûm*, Kahire 1336, s. 42; Nizâmülmülk, *Siyâsetnâme* (Bayburtlugil), fasıl X, XIII; İbn Miskeveyh, *Tecâribü'l-‘ümem* (nşr. H. F. Amedroz), Bağdad 1332-33/1914-15, I, 412; Hilâl es-Sâbî, *el-Vüzerâ*, Kahire 1985, s. 23, 177-178; Bekrî, *el-Mesâlik*, s. 37; Nizâmî-i Arûzî, *Çehâr Makâle* (nşr. Muhammed el-Kazvînî), Leiden 1910, fasıl XI, s. 24; İbnü'l-Esir, *el-Kâmil*, Kahire 1357/1938, V, 76; Bündârî, *Zübdetü'n-Nusra* (Burslan), s. 67; İbn Merzûk el-Hatîb, *el-Müsne'd*, Cezayir 1401/1981, s. 398; Muhammed b. İbrâhim, *Târîh-i Selcûkiyân-ı Kirmân*, Leiden 1886, s. 29; Kalkaşendî, *Şubhu'l-a‘şâ*, XIV, 269, 366, 368-369, 371, 372-376, 389-394, 398-399; Lutfî Paşa, *Târîh* (nşr. Âli Bey), İstanbul 1341, s. 371-372; J. Sauvage, *La Poste aux chevaux dans l'Empire des Mamelouks*, Paris 1941; C. Zeydan, *Târîh*, I, 239-243; Mez, *el-Hadâretü'l-İslâmiyye*, I, 133; Hasan İbrâhim Hasan, *Târîhu'l-İslâm*, Kahire 1959, II, 265; III, 272; Ebü Zeyd Selebi, *Târîhu'l-hadâretü'l-İslâmiyye ve'l-fikri'l-İslâmî*, Kahire 1383/1964, s. 138-146; Abdülhay el-Kettânî, *et-Terâtibü'l-idâriyye*, I, 191, 192, 194; E. Lévi-Provençal, *Histoire de l'Espagne Musulmane*, Paris 1967, III, 28-29; Yûsuf Dervîş Gavânime, *Şarkıyyü'l-‘Ürdün ft ‘aşri devleti'l-Memâlik-i-ülâ*, Amman 1979, s. 33-45; Necde Hammâs, *el-İdâre fi'l-‘aşri'l-Emevî*, Dimaşk 1400/1980, s. 282-285; İbrâhim Harekât, *es-Siyâse ve'l-mücteme‘a ft ‘aşri'r-Râşidî*, Beyrut 1985, s. 172-175; Abdülkerîm Abduh Hatâmîle, *el-Binyetü'l-idâriyye li'd-devleti'l-‘Abbâsiyye fi'l-karni's-sâlisil-hicrî*, Amman 1406/1985, s. 72-78; Muhsin M. Hüseyin, *el-Ceyşü'l-Eyyübî ft ‘ahdi Şalâhiddîn*, Beyrut 1406/1986, s. 173-177; Saiyed Ebu Zafar Nadvî, “The Postal System of Medieval Hind-Pakistan”, *JPHS*, II/3 (1954), s. 199-210; Hüseyin Ali ed-Dakûkî, “Nizâmü'l-berid fi'l-hadâretü'l-‘Arabıyye”, *el-Mevrid*, XVIII/1, Bağdad 1409/1989, s. 85-93; M. Fuad Köprülü, “Berid”, *İA*, II, 541-549; D. Sourdel, “Barid”, *Et*² (İng.), I, 1045-1046; C. E. Bosworth, “Barid”, *Elr.*, III, 797-798.

İBRAHİM HAREKÂT

BERİDİLER

(البريديون)

Abbâsî Halifesi Muktedir-Billâh ve halefleri zamanında Irak'taki siyasi olaylarda önemli rol oynayan bir aile.

Çeşitli dönemlerde bazı nüfuzlu şahıs ve aileler devletlerin yönetiminde önemli rol oynamışlardır. Abbâsîler'in tarihinde önemli rol oynayan ailelerden biri de Beridîler'dir. Bunlar Basra **sâhib-i berid***inin çocukları oldukları için Beridî nisbesiyle meşhur olmuşlardır. Ebü Abdullah Ahmed, Ebü Yûsuf Ya'kûb ve

Ebü'l-Hüseyin Ali b. Muhammed adlı üç kardeşten birincisi ailenin reisi sıfatıyla Halife Muktedir-Billâh'ın veziri Ali b. İsâ'nın kendilerine verdiği görevleri beğenmeyip ona karşı cephe aldı ve Ali b. İsâ'nın yerine vezir olan İbn Mukle'ye 20.000 dirhem rüşvet vererek Sûs ve Cündişâpûr hariç Ahvaz vilâyetinin vergilerini toplama görevini üstlendi. Ayrıca kardeşleri Ebü'l-Hüseyin ile Ebü Yûsuf'un da önemli gelirler elde etmelerini sağladı (316/928). Beridîler buldukları makamları öylesine sömürdüler ki iki yıl sonra tevkif edildikleri zaman Halife Muktedir-Billâh'ın istediği 400.000 dinar fidyeyi rahatlıkla ödeyerek hapis-haneden kurtuldular ve Ahvaz'a tekrar hâkim oldular (933). Ertesi yıl halife Ahvaz'ın idaresini hâcibi Yâkut'a verince Ebü Abdullah, Ahvaz'ın haraç işlerine ilâveten onun kâtibî olarak da hizmet etti. Kardeşi Ebü'l-Hüseyin de Bağdat'ta Yâkut'a vekâlet edecekti. Halife Kâhîr-Billâh zamanında Ebü Abdullah yine ön plana geçti; rüşvet, zulüm ve çeşitli yolsuzluklarla büyük bir servete sahip oldu. Kardeşleri de önemli görevler alarak halkı ve hazineyi sömürdüler.

Eski dostları İbn Mukle'nin Halife Râdî-Billâh devrinde tekrar vezir tayin edilmesi, Beridîler'in devlet hazinesini ve halkın mallarını rahatça ele geçirmelerine uygun bir ortam hazırladı. Ebü Abdullah Halife Râdî-Billâh'ın vezirlik teklifini kâtiplerle uğraşmak istemediğini söyleyerek reddetti. Kardeşleri Ebü'l-Hüseyin ile Ebü Yûsuf halifeye, Ziyârî Emîri Merdâvic'e bağlı askerlerin halka zulmederek vergi topladıklarını, bu yüzden 934-935 yıllarına ait vergileri gönderemeyeceklerini söylediler. Bu yalan beyan onlara devlet hazinesinden 400.000 dinar kazandırdı. Ebü Abdullah da hâcib Yâkut'u Fars'ı ele geçirmeye teşvik ederek Errecân'a gönderince dilediği kadar vergi topladığı gibi ertesi yıl da onu haince öldürttü (936).

Halife Râdî-Billâh, Emîrül-ümera İbn Râik'in tavsiyesiyle Ebü Abdullah'ı cezalandırmak ve Beridîleri Ahvaz'dan uzaklaştırmak için sefere çıktı. Ebü Abdullah'a vergileri vaktinde ödemediğini, halka zulmettiğini, askerleri kendine karşı isyana teşvik ettiğini, eğer vergiyi vaktinde gönderir ve bu kötülüklerden vazgeçerse görevde kalabileceğini, aksi takdirde kendisini en ağır şekilde cezalandıracağını söyledi. Ebü Abdullah bu şartları kabul edince yıllık 360.000 dinar vergiyi her ay taksitle ödemesi şartıyla Ahvaz'ın idaresi yine ona bırakıldı.

Fakat onlar Bağdat'a döndükten sonra Beridîler bir dinar bile göndermediler. Öte yandan İbn Râik'in ordusunda bulunan Huceriyye adlı bir gruba mensup askerler Ebü Abdullah'a katıldılar. Bu duruma sinirlenen İbn Râik Ebü Abdullah'tan onları derhal yanından uzaklaştırmasını istedi. İbn Râik'in teklifini reddeden Ebü Abdullah'ın askerleri Basra'ya yürüyerek halkın da desteğiyle İbn Râik'in nâibi İbn Yezdâd'ı yendiler. İbn Râik bu gelişmeler üzerine Beckem adlı Türk kumandanını ona karşı sevketti. Beckem, Hammâl adlı kumandanın emrindeki Beridî ordusunu mağlûp edince Ebü Abdullah ve kardeşleri yanlarına 300.000 dinar alıp Basra'ya kaçtılar, daha sonra Übülle'ye geçerek gelişmeleri oradan takip ettiler.

İbn Râik ile Beridîler arasındaki savaşlar bir süre daha devam etti ve sonunda Ebü Abdullah Büveyhî Meliki İmâdüddevle'nin yanına Fars'a kaçarak onu Irak'ı ele geçirmeye teşvik etti (325/936-37). O da kısa bir müddet sonra Ebü Abdullah'ın iki oğlu İbn Râik-Hasan Muhammed ile Ebü Ca'fer Feyyâz'ı rehlin olarak kardeşi Muizzüddevle'yi Ebü Abdullah ile beraber Irak'a gönderdi. Ahvaz'da buldukları sırada Büveyhîler'le anlaşmazlığa düşen Ebü Abdullah, Bâsiyân'a ve oradan da Basra'ya gitti.

Beridîler'le mücadeleye memur ettiği Beckem'in Vâsıt'a yerleşerek bütün Irak'ı istilâ etmesinden korkan İbn Râik, Ebü Abdullah ile anlaştı. Eğer Beckem yenilirse Ebü Abdullah Vâsıt'a hâkim olacak ve yıllık 600.000 dinar vergi ödeyecekti. Bunu haber alan Beckem Beridîler'in üzerine yürüyüp onları mağlûp ettiyse de takip etmedi ve Ebü Abdullah'a haber gönderip İbn Râik'e karşı kendisini desteklerse Vâsıt'ı ona bırakacağını bildirdi. Beckem'in veziri Ebü Ca'fer taraflar arasında anlaşma sağladığı gibi Ebü Abdullah'ın halifeye vezir olması için de çalıştı. Halife Râdî-Billâh'ın kabulü üzerine Ebü Abdullah Ebü'l-Fütûh'un yerine vezir tayin edildi (940). Ancak bu anlaşma uzun sürmedi ve Beckem aynı yıl Vâsıt üzerine yürüyerek emîrül-ümera'lığa göz dikmiş olan kayınpederi Ebü Abdullah'ı vezirlikten azletti. O da Vâsıt'tan Basra'ya kaçtı.

Beckem'in Emîr Tüzün kumandasında gönderdiği kuvvetler Beridîler'i yendi, ancak çok geçmeden Beckem'in öldürülmesi üzerine (941) Deylemîler Be-

ridilerin safına geçtiler. Halife Müttakî-Lillâh Türk askerlerine 400.000 dinar vererek onlarla birlikte Berîdiler üzerine yürüdü. İki taraf karşılaşınca Türkler'in bir kısmı Ebû Abdullah el-Berîdî'ye katıldılar, bazıları da Musul'a gittiler. Zor durumda kalan halife Bağdat'a geri döndü. Ebû Abdullah, kardeşi Ebû'l-Hüseyn ve oğlu Ebû'l-Kâsım ile Bağdat'a girdi ve törenle karşılandı (10 Haziran 941). Halifenin veziri Ebû'l-Hüseyn'i tevkif ederek Basra'ya gönderdi ve halifeden 500.000 dinar istedi. Halife Müttakî direnince Mu'tez, Müstain ve Mühtedî'nin başına gelenleri hatırlatarak onu tehdit etti ve neticede istediği parayı aldı. Türkler ve Deylemliler Ebû Abdullah'ın halifeden aldığı parayı kendilerine dağıtmadığını görünce Tekekin ve Kür Tegin kumandasında isyan ettiler. Halk da onları destekleyince Ebû Abdullah aynı yıl kardeşi ve oğluyla Vâsıt'a kaçtı. Emîrû'l-ümerâ İbn Râik kısa bir süre sonra Deylemliler'in lideri Kür Tegin'i yakalatıp hapsedti ve Ebû Abdullah'ın vergileri vaktinde ödemediğini söyleyerek Vâsıt üzerine yürüdü (5 Ekim 941). Berîdiler Basra'ya kaçtılar. Ancak daha sonra taraflar arasında anlaşma sağlandı ve Vâsıt'ın ödenmeyen vergileri için Ebû Abdullah'ın 190.000 dinar, ayrıca her yıl için de 600.000 dinar vergi ödemesi kararlaştırıldı.

İbn Râik Bağdat'a döndükten sonra Emîr Tüzün'ün de içinde bulunduğu bir grup kumandan ona karşı isyan ederek Ebû Abdullah'ın yanına Vâsıt'a gittiler. Bu katılmalarla Berîdiler çok güçlendi ve İbn Râik Berîdiler'i idare edebilmek için Ebû Abdullah'a hil'at gönderip onu vezir tayin etmeye mecbur kaldı. Ancak daha sonra Bağdat'a gelmek istediğini öğrenince kendisini azletti. Bunun üzerine Ebû Abdullah Türkler ve Deylemliler'den oluşan bir orduyu kardeşi Ebû'l-Hüseyn idaresinde Bağdat'a sevketti. Halife ile İbn Râik gerekli savunma tedbirlerini almalarına rağmen yenildiler ve Berîdiler halifelik sarayına girdiler. Halife Müttakî, oğlu Ebû Mansûr ve İbn Râik Musul'a giderek Hamdâniler'e sığındılar. Berîdiler şehri gece gündüz yağmaladılar ve yakaladıkları saray görevlilerini öldürdüler. Ebû'l-Hüseyn Kür Tegin'i hapisten çıkarıp Vâsıt'a gönderdi. Tüzün'ü şehrin doğu yakasına, Emîr Anuş Tegin'i de batı yakasına **sâhibü's-şurta*** tayin etti ve neticede Ebû Abdullah el-

Berîdî ikinci defa vezirlik makamına getirildi (7 Ocak 942). Yağma ve soygunlar yüzünden halk çok büyük sıkıntılara mâruz kaldı.

İbn Râik'in öldürülmesinden (942) sonra Nâsirüddeve lakabıyla emîrû'l-ümerâ tayin edilen Hamdânî Emîri Ebû Muhammed Hasan, ciddi bir mukavemetle karşılaşmadan Bağdat'ı ele geçirdi ve Berîdiler'i hem başsehirden hem de Vâsıt'tan kovdu. Fakat kendisi de bir müddet sonra isyan eden Türk Emîri Tüzün tarafından Bağdat'tan uzaklaştırıldı (943). Ebû Abdullah aynı yıl Muizzüddeve'nin ve Uman sultanının Basra'yı ele geçirmek için yaptıkları saldırıları püskürttü. Bu savaşlar ve maceraları yüzünden hazinesi boşalınca askerleri kardeşi Ebû Yûsuf'un safına geçtiler. Ebû Abdullah kardeşinden borç para istemek zorunda kaldı. Ancak kardeşinin kendisini tedbirsizlikle suçlamasına ve çok az miktarda para göndermesine içerleyerek onu bir kompo sonucu öldürttü (18 Ekim 943), fakat yaklaşık sekiz ay sonra kendisi de öldüğü için (Haziran 944) kardeşinin ölümünden fazla istifade edemedi. Yerine kardeşi Ebû'l-Hüseyn geçti, fakat kötü muamelesi sebebiyle ayaklanan askerlerden korkup Bahreyn Karmatileri'ne sığındı. Askerler ailenin başına yeğeni Ebû'l-Kâsım'ı getirdiler. Ebû'l-Hüseyn Karmatiler'in yardımıyla yeğeni üzerine yürüdüyse de başarı sağlayamadı ve sonunda haksız yere kan dökmekten ve halka zulmetmekten yargılanıp Halife Müstekfî - Billâh'ın emriyle idam edildi (945).

Ebû Abdullah'ın adamlarından Yânis ile Deylemliler bir kumandan Ebû'l-Kâsım'ı öldürmeyi kararlaştırdılar. Fakat durumu öğrenen Ebû'l-Kâsım Yânis'i öldürterek idareye tek başına hâkim oldu. Çok geçmeden Muizzüddeve Basra'yı istilâ ederek Berîdiler'i buradan sürdü (336/947-48). Bahreyn Karmatileri'ne sığınmak zorunda kalan Ebû'l-Kâsım ertesi yıl Muizzüddeve'den eman dileyerek Bağdat'a geldi ve kendisine o civardaki bazı köyler **iktâ*** edildi. Bu tarihten itibaren siyasî faaliyetlerden vazgeçen Ebû'l-Kâsım 960'ta öldü.

Tarihteki birçok örnekleri gibi merkezi otoritenin zayıf olduğu dönemlerde iktidarı ele geçiren Berîdiler, Abbâsî Devleti'ni siyasî ve iktisadî buhranlara sürüklemişlerdir. Bunlar halifelerin zaafından da faydalanarak önemli gelir kay-

naklarına sahip olmuşlar ve bu sayede gittikçe güçlenerek devlete meydan okur hale gelmişlerdir.

BİBLİYOGRAFYA :

Buhtûrî, *ed-Diwan* (nşr. H. Kâmil es-Sîrafî), Kahire 1978, I, 505-506; IV, 2331; Ebû Bekir es-Sûlî, *Ahbârü'r-Râdt-Billâh ve'l-Müttakî-Lillâh* (nşr. H. Dunne), Beyrut 1403/1983, s. 57-58, 65, 70, 86, 88-89, 101, 105, 108, 120-121, 132-135, 144-145, 196, 199, 200-206, 225-229, 240, 242, 244-247, ayrıca bk. İndeks; Mes'ûdî, *Mürüccü'z-zehab* (Abdülhamid), IV, 340, 354; a.mlf., *et-Tenbîh*, s. 360; Arîb b. Sa'd, *Şilatü't-Târîhi't-Taberî* (Taberî, *Târîh* [Ebû'l-Fazl] içinde), XI, 120; İbn Miskevî, *Tecâribü'l-ümem* (nşr. H. F. Amedroz), Bağdad 1333, I, 327-329, 339-350, 357-360, 367-385, 409-412; II, 9-25, 30-61, 79, 80, 115; Sem'ânî, *Ensâb*, II, 178; Muhammed b. Abdülmelik el-Hemedânî, *Tekmilâtü Târîhi't-Taberî* (Taberî, *Târîh* [Ebû'l-Fazl] içinde), XI, 267, 269, 271, 276, 281, 285-286, 318-319, 327, 342, 348, 349, 391; İbnü'l-Esir, *el-Kâmil*, VIII, 184-186, 219, 238, 248-249, 306-307, 340-344, 360-362, 371-375, 407-411, ayrıca bk. İndeks; İbnü't-Tiktakâ, *el-Fahrî*, s. 284-285; İbn Haldûn, *el-İber*, IV, 432-436; İbn Tağrîberdî, *en-Nücümü'z-zâhire*, III, 262, 271, 273, 275, 280, 295, 297; Süyûtî, *Târîhu'l-hulefâ*, s. 394-396; Hasan İbrâhîm, *İslâm Tarihi*, III, 337, 383, 402, 491; K. V. Zetterstéén, "Beckem", *IA*, II, 432-433; a.mlf., "İbn Râ'ik", *a.e.*, V/2, s. 777-778; a.mlf., "Müttakî", *a.e.*, VIII, 865; "Berîdî", *a.e.*, II, 549-550; M. Canard, "al-Badîkam", *EI*² (İng.), I, 866-867; D. Sourdel, "al-Barîdî", *a.e.*, I, 1046-1047.

ABDÜLKERİM ÖZAYDIN

BERİDŞAHİLER

1492-1619 yılları arasında
Hindistan'da Dekken bölgesinde
güneyinde hüküm süren
Türk-İslâm hânedanı.

Hânedanın kurucusu Emîr Kâsım Kafkas Türkleri'nden olup gençlik yıllarında Behmenî Şahı III. Muhammed'in (1463-1482) hizmetine girmiş, onun sarayında **berîd***-i memâlik mevkiine kadar yükselmiş ve hânedana da bu görevi dolayısıyla Berîdşâhiler denilmiştir. Emîr Kâsım, Mahmud Şah'ın saltanatı sırasında (1482-1518) önce **kûtvâl***, Nizâmülmülk Melik Hasan'ın vefatından sonra da başvezir (emîr-i cümle) tayin edilmiştir. Behmenîler'in zayıflaması üzerine ülke toprakları parçalanmış, Bicâpûr'da Âdilşâhiler, Ahmednagar'da Nizamşâhiler, Berâr'da İmâdşâhiler, Golkonda'da Kutubşâhiler ve bir müddet sonra Bîder'de Berîdşâhiler bağımsızlıklarını ilân etmişlerdir (1492). Emîr Kâsım'ın ölümü üzerine, yerine "Dekken tilkisi" diye şöhret bulan oğlu Emîr Berîd geçti (1504-1543). Emîr Berîd'in zamanında Behmenîler'